

Paul Gavriiloaie

A II-a și a III-a nuntă din perspectivă ortodoxă

The second and third wedding from an Orthodox perspective

Paul Gavriiloaie

The presence of the second and third wedding in the Orthodox culture, but also in Christian life, was and is still the subject of intense discussions. Thus, theologians were concerned about questions relating to their status as potential sacramentals and their social implications. The article, based on these aspects, presents, from an Orthodox perspective, the second and third wedding. For the article's achievement the author based his research on the writings of the Saint Fathers and other works of older or younger generation of theologians.

Key words: secrecy, blessing, compromise, tetragamical dispute.

Lumea în care trăim astăzi nu își mai găsește fericirea decât în cele materiale, oamenii aleargă dintr-o parte în alta să adune cât mai mult, familiile se destramă și nu mai acordă *căsătoriei* importanța ce i se cuvine. Astăzi - mai mult ca niciodată - iubirea este confundată cu relația trupească, fapt datorită căruia împlinirea la care trebuie să se ajungă în căsătorie se rezumă doar la aspectele superficiale aferente, dimensiunea ei spirituală fiind neglijată, minimizată sau chiar inexistentă. Divorțul este la tot pasul, adesea promovat de „vedete”¹ în mass-media. Fiecare dintre noi întâlnim persoane care cred că *divorțul și recăsătorirea* cu o altă persoană constituie o opțiune salvatoare, mereu oportună.

Confruntându-ne adesea cu astfel de cazuri, abordarea acestei probleme reprezintă o provocare cât se poate de actuală și stringentă, atât din perspectiva Bisericii, cât și din perspectivă civilă. Integritatea personală și familială - care au de suferit din cauza acestei situații - privesc atât misiunea Bisericii, pe de-o parte, cât și bunul mers al societății, pe de altă parte.

În lumina celor menționate până acum, considerăm că e necesar ca Biserica - în calitatea ei de instituție divino-umană - să se îngrijească de formarea spirituală a fiilor ei, astfel încât aceștia, participând activ la viața liturgică, să dobândească înțelegerea și rostul real al *căsătoriei*, iar *divorțul și recăsătorirea* să fie percepute mai degrabă ca niște opțiuni derivate dintr-o mentalitate *necreștină* și să fie apelate doar ca o soluție de ultimă instanță.

De-a lungul timpului au tratat această problemă direct sau indirect atât autori români, printre care îi amintim pe *ieromonahul Petru Pruteanu, medicul și liturgistul Cezar Login, părintele Vasile Gavrilă*, cât și autori străini, ca *John Meyendorff și Nenad Milošević*,

¹ Fiind o generație „educată” mai mult în fața televizorului, greșeala pe care mulți tineri din ziua de astăzi o fac, este că își aleg modele de viață - “idoli” - persoane care nu au o viață morală, promovate tot mai mult în societatea de astăzi.

„The second and third wedding from an Orthodox perspective”, *Astra Salvensis*, p. 95-105

toți aceștia evidențiind acceptul Bisericii în ce privește recăsătorirea - pentru a II-a și a III-a oară - doar ca o soluție *iconomică*.

Lucrarea de față își propune să prezinte tematica vizată utilizând ca instrumente de lucru metoda istorico-descriptivă și cea analitică în abordarea ei.

I. Căsătoria ca Taină

1. Istoric al *Tainei Cununiei*

În lumina Vechiului Testament procreația era actul ce reflecta binecuvântarea lui Dumnezeu, iar cei ce nu puteau să dea naștere de prunci erau considerați blestemați. De fapt - după cum ne spune și John Meyendorff - „*procreația era sensul fundamental și scopul căsătoriei*”².

Tot în scrierile Vechiului Testament găsim relatate în cartea Facerii două episoade importante - cel în care Sarra îi cere lui Avraam să aibe copii cu slujnica Agar (Facere 16, 1-3) și cel în care ne este prezentată *instituția leviratului* (Facere 38, 8) - adică obligația fratelui de a ridica urmași unui frate mort, prin căsătoria cu văduva sa. Din aceste două episoade prezentate tragem concluzia că, scopul esențial al căsătoriei era - la fel cum spuneam mai sus - perpetuarea neamului, dar pe lângă aceasta mai putem sublinia încă două chestiuni importante ce reies de aici: prima, că existau două tipuri de căsătorii: *monogamă* - căsătoria cu o singură femeie și *poligamă* - căsătoria cu mai multe femei, iar o a doua chestiune importantă ar fi *concupinajul* care era tolerat și uneori chiar recomandat.³

În Noul Testament căsătoria devine Taină, fiind instituită prin participarea Mântuitorului la Nunta din Cana Galilei, după cum și Sfântul Apostol Pavel ne arată măreția ei „*Taina aceasta mare este, iar eu zic în Hristos și în Biserică*” (Efeseni 5, 32). Devenind Taină, *căsătoria* nu mai are ca și scop în sine procreația, ci „*sensul și scopul final al Căsătoriei constă în desăvârșirea omului, bărbat și femeie, uniți în Taina Nunții și în unirea lor cu Dumnezeu.*”⁴

În timp ce Vechiul Testament permitea și poligamia, în Noul Testament unirea conjugală este „*monogamă⁵ și heterosexuală^{6,7}*”. De fapt, observăm ridicarea

² John Meyendorff, *Căsătoria - perspectivă ortodoxă*, trad. de Cezar Login, Editura Patmos, Cluj - Napoca, 2007, p. 11.

³ *Ibidem*, p.12.

⁴ Vasile Gavrilă, *Cununia - Viața întru Împărăție*, Editura Fundația “Tradiția Românească”, București, 2004, p. 44.

⁵ Mântuitorul Iisus Hristos a spus “*Deci, ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă*” (Matei, 19, 6) - înțelegem că învățătura creștină nu îngăduie ca bărbatul să aibă mai multe femei sau, femeia mai mulți bărbați

⁶ *Homosexualitatea și lesbianismul* nu erau îngăduite nici în Vechiul Testament (Levitic 18, 22; 20, 13) și nici în zilele noastre Biserica nu le acceptă, considerându-le păcate care denaturează funcțiunea firească și nu au o valoare procreativă.

⁷ † Andrei Andreicuș, *Dragoste, libertate și sex responsabil*, Editura Renașterea, Cluj - Napoca, 2011, p. 26.

căsătoriei la nivelul de *Taină*, care, după apariția primilor creștini era considerată „căsătorie creștină” nu pentru că sfințenia ei depindea de un ritual anume de încununare, ci pentru că se petrecea între două persoane care erau botezate în Hristos.⁸

Acum se naște întrebarea „*cum se căsătoreau primii creștini?*” Părintele Vasile Gavrilă ne spune că aici taberele sunt împărțite, și că unii susțin că nu ar fi existat niciun fel de slujbă pentru căsătorie, în timp ce alții susțin că ar fi existat o anumită procedură⁹.

În Dreptul Roman „*căsătoria constă nu în viețuirea împreună, ci în consimțământ*”. De fapt, în primele secole Biserica Creștină „*a acceptat legile romane privind căsătoria*”¹⁰ dar - după cum ne spune ieromonahul Petru Pruteanu¹¹ - avem o dovadă că încă din primele secole Biserica binecuvânta căsătoria, acest autor prezentându-ne ceea ce a scris Sfântul Ignatie al Antiohiei în Epistola către Policarp și anume „*că cei ce care se însoară și cele care se mărită, să facă unirea lor cu cunoștința episcopului, ca să fie căsătoria lor după Domnul, și nu după poftă.*”¹² Deci nu exista o rânduială elaborată, știm doar că mirii participau la Sfânta Liturghie unde se împărtășeau - și asta ar fi fost pecetea căsătoriei¹³.

Primele rugăciuni de binecuvântare a nunții creștinilor apar abia în sec. IV, după acrodarea liberății creștinilor de către împăratul Constantin cel Mare. De fapt, după pacea restaurată de acest împărat - menționează părintele Vasile Gavrilă - a fost elaborată o rânduială care consta în binecuvântarea lui Hristos adusă prin episcop, preot sau chiar uneori prin părinți.¹⁴

După sec. IV și până în jurul sec. X - XI pentru creștini s-a păstrat logodna civilă la care se adăuga binecuvântarea Bisericii.

Abia la începutul sec. X - *Taina Cununiei* - a devenit obligatorie prin lege. Din acel moment Biserica a fost nevoită să facă unele compromisuri, iar de subliniat aici este faptul că singurul compromis pe care Biserica nu l-a acceptat a fost - menționează John Meyendorff - „*neosocotirea sfințeniei Euharistiei: nu putea spre exemplu să împărtășească un neortodox, sau un cuplu care pășea în a doua căsătorie*”¹⁵.

Cel care va stabili o rânduială a căsătoriei separată de Sfânta Liturghie a fost împăratul Alexie I Comnenul care a impus obligatorie căsătoria și pentru sclavi. Trebuie precizat aici că deși după sec. X rânduiala slujbei Cununiei a fost separată de

⁸ Vasile Gavrilă, *op. cit.*, p. 73.

⁹ *Ibidem*, p. 74.

¹⁰ John Meyendorff, *op. cit.*, p. 17.

¹¹ A se vedea: Petru Pruteanu, *Studiu istorico-liturgic asupra slujbei cununiei în Altarul Reîntregirii*, Editura Reîntregirea, Seria nouă, Anul XV, Nr. 3, Septembrie - Decembrie, Alba - Iulia, 2010.

¹² Trad. rom. în PSB 1: *Scrierile Părinților Apostolici*, Editura IBMBOR, București, 1995, p. 227 apud. Petru Pruteanu, *art. cit.*, p. 21 - 22.

¹³ Vasile Gavrilă, *op. cit.*, p. 83.

¹⁴ *Ibidem*, p. 87 - 88.

¹⁵ John Meyendorff, *op. cit.*, p. 30.

„The second and third wedding from an Orthodox perspective”, *Astra Salvensis*, p. 95-105

Sfânta Liturghie - susține Cezar Login - a fost păstrată legătura dintre Cununie și Împărtășire, cei doi miri împărtășindu-se cu Sfânta Euharistie de la Liturghia precedentă.¹⁶

Această rânduială stabilită atunci avea o structură ce se aseamănă cu cea din zilele noastre, numai că din sec. XV avem de la Sfântul Simeon al Tesalonicului o descriere a Cununii. Găsim această rânduială într-un Molitfelnic și într-un manuscris, ambele românești¹⁷, din jurul sec. XVII începutul sec. XVIII¹⁸.

Părintele Vasile Gavrilă menționează că slujba sau rânduiala în sine a *Tainei Cununii* a suferit schimbare în timp și ar mai putea suferi schimbări¹⁹, iar cel mai reprezentativ și recent exemplu de schimbare, ar fi - potrivit lui Cezar Login - „renunțarea la împărtășire în cadrul Cununii, păstrându-se doar un vestigiu al acesteia: chinonicul”²⁰.

Suferind schimbări în timp, slujba Cununii a pierdut cel mai important element - *împărtășirea mirilor* - dar la sugestia preotului sau cererea mirilor, poate fi reintrodus, și ar fi chiar recomandat celor care nu au impedimente de a primi a Trupul și Sângele Mântuitorului.

2. Căsătoria - Taină a Bisericii

În cărțile liturgice această *Taină* - care după cum Sfântul Apostol Pavel ne zice „*mare este*” (Efeseni 5, 32) - nu poartă denumirea de *taină*, ci o găsim numită direct *Căsătorie*, sau *Slujba Căsătoriei*, *Logodnă* sau *Slujba Logodnei* sau, cum o găsim astăzi *Nuntă*. Doar după Conciliul de la Trident (1545-1563) - care a stabilit numărul Sfintelor Taine - această terminologie de Sfinte Taine a intrat în limbajul teologic.²¹

În înțelesul ei de *Taină* - căsătoria - presupune că „*omul nu este doar o ființă cu funcții fiziologice, psihologice și sociale, ci că este un cetățean al Împărăției lui Dumnezeu*”²².

Părintele Dumitru Stăniloae o definește spunând că „*Taina Nunții este un act sfânt, de origine dumnezeiască, în care, prin preot, se împărtășește harul Sfântului Duh unui bărbat și unei femei ce se unesc liber în căsătorie, care sfințește și înalță legătura naturală a căsătoriei la demnitatea reprezentării unirii duhovnicești dintre Hristos și Biserică*”²³.

¹⁶ Cezar Login, *Euharistie și Cununie* în vol. cit., p. 52.

¹⁷ A se vedea aici: Dumitru A. Vanca, *Rânduiala Cununii în Molitfelnicile românești din secolul XVII în Altarul Reîntregirii*, Editura Reîntregirea, Seria nouă, Anul XV, Nr. 3, Septembrie - Decembrie, Alba - Iulia, 2010., p. 63.

¹⁸ *Idem*.

¹⁹ Vasile Gavrilă, *op. cit.*, p. 141.

²⁰ Cezar Login, *art. cit.*, p. 54.

²¹ Vasile Gavrilă, *op. cit.*, p. 55.

²² John Meyendorff, *op. cit.*, p. 8.

²³ D. Stăniloae, *Teologie Dogmatică*, vol. III, p. 118; H. Andrusos, *Dogmatica*, trad. de D. Stăniloae, p.240 apud Vasile Gavrilă, *op. cit.*, p. 55.

Legătura dintre cei doi miri în Sfânta Taină a Nunții este transfigurată, depășind o stare naturală și intrând într-o stare harică, menită să îi poarte până la unirea cu Hristos.²⁴

Sfântul Apostol Pavel menționează că această *Taină* are loc în Împărăția cea veșnică, soțul devenind un singur trup, o singură ființă cu soția sa, la fel cum Fiul lui Dumnezeu a devenit *om* și a încetat să mai fie doar El Însuși, doar Dumnezeu pentru a putea permite poporului să devină Trupul Său.²⁵

Astfel, în căsătorie - *ca Taină* - soțul nu acționează doar împreună cu soția sa, ci amândoi în comuniune cu Dumnezeu, realizând familia creștină care - după cum spune Părintele Vasile Gavrilă - „este *«trup din Trupul» Bisericii*”²⁶.

„Căsătoria este o *Taină* pentru că în ea și prin ea Împărăția lui Dumnezeu devine o *experiență trăită*”²⁷, dar - trebuie să menționăm aici - că sensul ei ca și *taină* în afara contextului euharistic nu poate fi înțeles, adică doar în Hristos doi oameni pot deveni un trup. Acesta de fapt este și motivul pentru care la început, binecuvântarea căsătoriilor avea loc în timpul Sfintei Liturghii, cei doi miri devenind părtași ai Sfintei Împărtășanii.

Faptul că în cult „*vor fi amândoi un trup*” nu trebuie înțeles ad-literam ci în sensul unirii mistice dintre cei doi, după exemplul unirii mistice dintre Hristos și Biserică, putând spune chiar că are loc o perihoreză în cadrul familiei creștine.²⁸

Căsătoria - *ca și Taină* - are ca și obiectiv descoperirea și experimentarea „iubirii celei adevărate”, aceasta găsindu-și împlinirea finală în viața viitoare și nu în satisfacerea nevoilor fizice sau în perpetuarea speciei.

II. Disputa *tetragamică* și problema căsătoriilor multiple

Disputa tetragamică - cum este cunoscută în istoria bisericească - este de fapt conflictul generat de cele patru căsătorii ale împăratului Leon al VI - lea Filosoful, care avea să tulbure pacea din Biserică.

Fiind preocupat de cum să își asigure un urmaș la tron²⁹, împăratul Leon al VI - lea nu a mai ținut cont de faptul că în *novelele* emise chiar de el erau condamnate a doua și a treia căsătorie, și a intrat în conflict cu Biserica, în mod deosebit cu patriarhul Nicolae I Mistical din pricina celor patru căsătorii succesive.³⁰

²⁴ Vasile Gavrilă, *op. cit.*, p. 56.

²⁵ John Meyendorff, *op. cit.*, p. 20.

²⁶ Vasile Gavrilă, *op. cit.*, p. 337.

²⁷ John Meyendorff, *op. cit.*, p. 90.

²⁸ Vasile Gavrilă, *op. cit.*, p. 337.

²⁹ Problema asigurării succesiunii la tron domină aproape întreaga domnie (886 - 912) a împăratului Leon al VI - lea.

³⁰ Marius Telea, *Novele privind căsătoria emise de împăratul Leon al VI - lea Filosoful (886 - 912)* în *Annales Universitatis Apulensis*, series Theologica, 4/2004, Alba - Iulia, 2004, p. 125.

„The second and third wedding from an Orthodox perspective”, *Astra Salvensis*, p. 95-105

În cele ce urmează o să încerc să redau cronologic și pe scurt șirul evenimentelor sau mai bine zis a căsătoriilor împăratului Leon, care au dus la conflictul numit *disputa tetragamică*.

Ajuns la vârsta de 16 ani, tatăl lui Leon - împăratul Vasile I Macedoneanul - ia hotărârea de a-și însura fiul cu Teophano, o fată care - după cum menționează istoricul Marius Telea - era „*frumoasă și pioasă și plină de calitate*”³¹. Aceasta îi va naște lui Leon o fiică, care după numai câțiva ani a murit³². Trebuie să menționăm aici că Leon nu a iubit-o niciodată pe soția lui, Teophano, căsătorindu-se cu ea doar din dorința tatălui său, fapt pentru care în istorie găsim scris, că Leon era îndrăgostit de Zoe încă din timpul mariajului său cu Teophano. La numai câțiva ani, soția lui - Teophano - a murit³³, fapt pentru care - în speranța rezolvării problemei asigurării succesiunii la tron - Leon va recurge la cea de-a doua căsătorie cu fata, de care era îndrăgostit.

Cuprins de sentimente adevărate și motivând necesitatea continuării dinastiei printr-o nouă căsătorie, Leon se căsătorește cu Zoe, fiica ministrului său Stylianos Tzautzes. Însă, duhovnicul împăratului - călugărul Eftimie - s-a opus căsătoriei dintre cei doi, fapt pentru care a fost trimis în exil, căsătoria fiind oficiată de un preot de la palat care mai târziu a fost și el depus.³⁴

Nici căsătoria dintre cei doi nu avea să îi asigure succesiunea la tron - la care spera împăratul - deoarece aceasta a murit la numai doi ani după căsătorie, nu înainte de a-i naște lui Leon o fiică.

La scurt timp după moartea soției, împăratul Leon se căsătorește pentru a treia oară cu „*o fată frumoasă din thema asiatică Ospikion*”³⁵ pe nume Eudokia, cu toate că în urmă cu scurt timp a emis *Novela 90* prin care interzicea a treia căsătorie. Această căsătorie - susține istoricul Emilian Popescu - a provocat un mare scandal în acea perioadă între Biserică și societatea Bizantină. Nici această căsătorie nu a fost mai fericită decât celelalte, împărăteasa murind la numai un an³⁶ de la căsătorie, nu înainte de a-i naște un fiu, care și el va muri.³⁷

La fel cum precizăm și mai sus, împăratul Leon dorea neapărat să își asigure un urmaș la tron, fapt ce îl determină ca după moartea celei de a treia soții să se gândească la o a patra căsătorie. De menționat aici este faptul că, legea civilă din acea

³¹ Marius Telea, *art. cit.*, p. 126.

³² Stelian Brezeanu, *O istorie a Bizanțului*, Editura Meronia, București, 2005, p. 160.

³³ Istoricul Stelian Brezeanu în *op. cit.* menționează că înainte de a muri, Teophano a fost trimisă în mănăstire unde a dus o viață de rugăciune și sfințenie. Tot în acel loc soția împăratului a și murit, fiind recunoscută ca sfântă de către Biserică.

³⁴ Emilian Popescu, *Curs de Bizanț - sem. II*, Facultatea de Teologie Ortodoxă “Justinian Patriarhul” din cadrul Universității din București, p. 19, accesat pe <http://www.scribd.com/doc/14596135/Curs-Bizantinologie>, în data de 13.11.2013.

³⁵ Marius Telea, *art. cit.*, p. 126.

³⁶ Unii istorici susțin că aceasta a murit chiar în ziua de Paști din anul 901.

³⁷ Stelian Brezeanu, *op. cit.*, p. 160.

vreme interzicea cea de-a patra căsătorie considerând-o nulă, iar copiii ce rezultau din această erau tratați ca „*ilegitimi*”.³⁸

Dar împăratul Leon nu se lasă, și cu toate că aceasta contravenea legislației elaborate chiar de el, face pasul, căsătorindu-se cu Zoe Carbonopsina (istoricii numind-o „*cea cu ochii negri*”)³⁹ care îi va naște un fiu, pe Constantin al VII-lea Porfirogenetul - care apoi va deveni urmaș al tronului.

Patriarhul din acea vreme - Nicolae I Misticul - refuză oficierea căsătoriei și recunoașterea fiului lor ca urmaș, revenind mai târziu asupra deciziei, acceptând un compromis prin care recunoaștea fiul ca moștenitor al tronului, urmând ca la 6 ianuarie 906 copilul să fie botezat chiar de către patriarh.⁴⁰ Însă, cu toate că patriarhul a protestat față de decizia lui Leon de a se căsători pentru a patra oară - refuzând oficierea ei și respingând-o ca necanonică - un preot de la palatul imperial - Toma - a oficiat în secret această căsătorie.

Conflictul a luat mai mare amploare, preotul Toma fiind depus de către Patriarhul Nicolae, iar împăratului i s-a interzis în două rânduri să intre în catedrala Sfânta Sofia. Imediat, împăratul face apel la papa Sergiu al III - lea de la care reușește să primească recunoașterea celei de-a patra căsătorie, după care îl destituie pe patriarhul Nicolae din fruntea Bisericii, numindu-l pe duhovnicul său - Eftimie - la conducerea Bisericii, care va accepta căsătoria, primindu-l pe Leon în Biserică⁴¹, dar refuză să o pomenească pe soția acestuia la slujbe.

Din acel moment Biserica se va rupe în două, între susținătorii împăratului Leon și a noului patriarh și partizanii vechiului patriarh.⁴²

Noul patriarh îl va încorona pe fiul împăratului - Constantin - cu un an înainte de moartea acestuia, fiind astfel rezolvată *cea mai mare problemă* pe care Leon urmărea să o rezolve - *asigurarea urmașului la tron*.⁴³

Aflându-se pe patul de moarte, împăratul îl va ierta pe patriarhul Nicolae I Misticul, condamnând acum cea de-a patra căsătorie, fapt prin care își recunoaște greșeala. Totodată Leon va cere reintegrarea patriarhului.⁴⁴

Imediat după moartea împăratului Leon al VI - lea, cel care îi va lua locul - împăratul Alexandru - va lua o serie de măsuri urgente. Acesta îl va depune din scaun pe patriarhul Eftimie și pe toți ierarhii care au acceptat *tetragamia*. Însă, conflictul a durat până în anul 920, atunci când Roman I Lescapenos a convocat un sinod în care patriarhul Nicolae I Misticul a promulgat un *tomus unionis* care va restabili pacea

³⁸ <http://www.scrigroup.com/istorie-politica/istorie/DISPUTA-TETRAGAMICA92757.php> - accesat în 14.11.2013.

³⁹ Stelian Brezeanu, *op. cit.*, p. 160 - 161.

⁴⁰ Marius Telea, *art. cit.*, p. 126.

⁴¹ *Ibidem*, p. 127.

⁴² Stelian Brezeanu, *op. cit.*, p. 161.

⁴³ *Idem*.

⁴⁴ Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 20.

„The second and third wedding from an Orthodox perspective”, *Astra Salvensis*, p. 95-105

dintre adepții săi și cei ai fostului patriarh Eftimie. Astfel, într-un sfârșit, în Biserica bizantină a fost restabilită pacea după multe decenii de dispute și crize religioase.⁴⁵

Toate aceste evenimente - după cum menționează și istoricul Emilian Popescu - au creat disensiuni între puterea laică și cea bisericească, lasând urme în viața internă a Bisericii.

În final, putem preciza că această *dispută tetragamică*, va clarifica legislația bisericească cu privire la numărul căsătoriilor admise, unde, cea de-a doua și a treia căsătorie au fost acceptate, iar, cea de-a patra a fost interzisă.⁴⁶

III. A II -a și a III -a nuntă

1. Poziția *Bisericii Ortodoxe* privind căsătoriile succesive

Bazându-se pe cuvintele Sfântului Apostol Pavel, Sfântul Ioan Gură de Aur împreună cu Sfântul Vasile cel Mare acceptă recăsătorirea creștinilor, în timp ce Sfântul Teodor Studitul nu acceptă ca preoții să fie prezenți la astfel de căsătorii. Dar, din legislația bisericească înțelegem că Biserica este mult mai îngăduitoare, acceptând *recăsătorirea* ca o realitate socială.⁴⁷

Biserica - după cum ne spune și John Meyendorff - „*în întreaga sa tradiție canonică și liturgică, susține că a doua căsătorie nu este în concordanță cu normele creștine și este tolerată numai din înțelegere față de slăbiciunile omenești.*”⁴⁸

Dar acum se ridică întrebarea - *Biserica Ortodoxă admite divorțul?* - pentru că știm bine că Însuși Mântuitorul Iisus Hristos a zis „*Ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă?*” (Matei 19, 6), iar Sfântul Apostol Pavel le spune corintenilor „*Iar celor ce sunt căsătoriți, le poruncesc, nu eu, ci Domnul: Femeia să nu se despartă de bărbat?*” (I Cor. 7, 10). Dar tot în Epistola I către Corinteni, tot în acel capitol în care le îndeamnă pe femei să nu se despartă de bărbații lor, Sfântul Apostol Pavel le spune văduvelor să rămână necăsătorite (să se înfrâneze), iar dacă nu pot, „*să se căsătorească, decât să ardă.*” (I Cor. 7, 9), iar mai târziu, acesta ne arată că dacă unul din soți a murit, celălalt e liber să se căsătorească „*cu cine vrea, numai întru Domnul?*” (I Cor. 7, 39). De aici înțelegem că e posibilă o a doua șansă - o a doua căsătorie, care, din moment ce este acceptată, atrage după sine și acceptarea divorțului⁴⁹.

Astfel, după îndemnul Sfântului Apostol Pavel unui bărbat și unei femei, li se poate acorda această șansă - la fel cum ne arată și John Meyendorff - „*de a intra într-o reală căsnicie în Hristos.*”⁵⁰

⁴⁵ Marius Telea, *Istoria Bizanțului - curs pentru studenții anului II - secția Pastorală*, Facultatea de Teologie Ortodoxă Alba - Iulia din cadrul Universității “1 Decembrie 1918” Alba Iulia, p. 333.

⁴⁶ Dumitru A. Vanca, *art. cit.*, p. 67.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 66 - 67.

⁴⁸ John Meyendorff, *op. cit.*, p. 51.

⁴⁹ Nu am urmărit să prezint pe larg problema *divorțului*, dar trebuie să precizăm aici că acesta este admis pentru motive foarte serioase pentru care - după multe încercări făcute de preot de a-i împăca pe soți - nu mai există nicio cale de reușită.

⁵⁰ *Idem*.

Omul fiind o ființă perfectibilă și nu perfectă, e dispus ca oricând să greșească dar, prin iubirea nemăsurată a lui Hristos - și fiind ființe corigibile - avem mereu șansa reabilitării, și aici putem aminti cazul unei sfinte - Sfânta Tamara - Regina Georgiei - care a fost căsătorită pentru a doua oară. Deci, drumul nostru spre sfințenie nu ne este condiționat de numărul căsătoriilor.

De regulă, în caz de văduvie recăsătorirea e posibilă la un an după moartea celuilalt soț fără nicio aprobare, dar în caz de divorț, este nevoie de actul ce atestă această din partea Statului și de *actul de desfacere* a Cununii religioase din partea Chiriarhului.⁵¹

În canoanele Sfântului Vasile cel Mare, pentru cei care intră într-o a doua căsătorie sau chiar a treia este rânduită o anumită perioadă de penitență - de oprire de la împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului. Putem aminti aici, că cei care intrau într-o a doua căsătorie nu se puteau împărtăși unul sau doi ani, iar cei care se recăsătoreau pentru a treia oară riscau să stea departe de Euharistie ceva mai mult, trei, patru sau chiar cinci ani.⁵²

Dar astăzi, când rânduiala *Cununiei* a fost separată de *Sfânta Liturghie*, nu mai putem vorbi de acea *perioadă de penitență*, Biserica devenind mai îngăduitoare în ceea ce privește a doua și a treia căsătorie.

Spre deosebire de Biserica Catolică, în Biserica Ortodoxă este admis divorțul - la fel cum precizam mai sus - pentru motive foarte serioase și totodată și recăsătorirea dar, numai pentru a doua și a treia oară, cea de-a patra nefiind acceptată de către Biserica dreptmăritoare.

În încheiere trebuie să menționăm că această șansă pe care Biserica Ortodoxă o acordă membrilor ei - de a se recăsători - „*este admisă doar atâta vreme cât norma ideală a unei uniri veșnice - în numele lui Hristos și în conformitate cu normele Împărăției ce va să vină - este respectată*”⁵³.

2. Este aceeași rânduială?

Necesitatea unei rânduieli prin care să fie binecuvântată cea de-a doua și cea de-a treia căsătorie - precizează Petru Pruteanu - „*s-ar putea datora și cazurilor frecvente de recăsătoriri, mai ales la Împărații Bizanțului din sec. IX - X, precum și „imposibilității” de a săvârși în astfel de situații slujba primei Nunți*”⁵⁴.

Totuși - după cum e și logic - această rânduială a apărut mai târziu decât slujba de binecuvântare a primei căsătorii, știindu-se că la început Biserica nu le binecuvânta - doar le tolera - interzicându-le preoților să fie prezenți la astfel de *nunți*.

Nefiind recunoscută la început, această rânduială a devenit cu timpul recunoscută însă fără a se mai pune cununile pe capetele mirilor, dar, odată cu

⁵¹ Petru Pruteanu, *art. cit.*, p. 39 - 40.

⁵² I. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Sibiu, 1992, p. 343 apud John Meyendorff, *op. cit.*, p. 51 - 52.

⁵³ John Meyendorff, *op. cit.*, p. 54.

⁵⁴ Petru Pruteanu, *art. cit.*, p. 40.

„The second and third wedding from an Orthodox perspective”, *Astra Salvensis*, p. 95-105

trecerea timpului această slujbă de binecuvântare a celei de-a doua și a treia nuntă⁵⁵ - după cum susține și Petru Pruteanu - „a fost unanim acceptată și plasată alături de slujba primei Cununii”⁵⁶

Pe teritoriul țării noastre - după cum susține liturgistul bălgrădean Dumitru Vanca - „un ritual stabil pentru cununile a doua și a treia se va impune abia la începutul secolului XVIII, prin Molitvenicul lui Antim Ivireanul.”⁵⁷

Rânduiala celei de-a doua căsătorii - care este aceeași după conținut și pentru a treia - este diferită de rânduiala obișnuită a căsătoriei fiind o scurtă extindere a *Slujbei Logodnei*.⁵⁸

Această slujbă începe cu exclamația „Binecuvântat este Dumnezeuul nostru.” urmând apoi Rugăciunile începătoare (*Împărate Ceresc, Sfinte Dumnezeule, Preasfântă Treime și Tatăl Nostru*). Observăm că de la început se diferențiază de *slujba obișnuită* care începe cu exclamația „Binecuvântată este Împărăția.”, cunoscută ca *Binecuvântarea mare* cu care se încep *Sfintele Taine*. Deci putem trage concluzia încă de la început că, a II-a și a III-a nuntă - nu mai este recunoscută ca și Taină fiind doar o Ierurgie. Tot în cadrul rânduiei, Ectenia Mare este redusă la câteva simple cereri, nefiind pomenit nici episcopul și doar ultimele două scurte rugăciuni ale logodnei sunt citite. O rugăciune de pocăință înlocuiește acea lungă rugăciune a inelelor, prin care se cere iertarea păcatelor, curățire și dezlegare. La fel și celebrele cupluri din Vechiul Testament sunt înlocuite de Rahav păcătoasa, vameșul care s-a pocăit și de tâlharul de pe Cruce care prin credință și pocăință au primit iertarea lui Dumnezeu. O altă rugăciune spune despre cei doi miri că au fost *neputincioși* hotărându-se să primească cea de-a doua încununare. Nu mai există nicio procesiune în mijlocul Bisericii, iar apoi încununarea mirilor se săvârșește începând cu cea de-a treia scurtă rugăciune din rânduiala *Cununiei obișnuite*.⁵⁹

Deosebirile - prezentate mai sus - dintre *Slujba Cununii și Slujba celei de-a doua Cununii*, ne sunt prezentate pe scurt de către Petru Pruteanu:⁶⁰

- ecteniile sunt prescurtate și ușor modificate;
- primele două rugăciuni din *Slujba Cununii* sunt diferite de cele ale primei *Cununii* având mai mult un caracter penitențial;
- împărtășirea nu se poate face (chiar dacă s-ar dori), căci se amână din cauza epitemiei.

În final - observând deosebirile dintre cele două rânduiele - putem afirma că această *Slujbă de binecuvântare a celei de-a doua căsătorii*, are mai mult un caracter penitențial, prin intermediul căruia - după perioada de penitență - se ajunge la unirea cu Hristos, Mirele cel Ceresc.

⁵⁵ Trebuie să precizăm aici că pentru ambele este aceeași slujbă după conținut.

⁵⁶ Petru Pruteanu, *art. cit.*, p. 41.

⁵⁷ Dumitru A. Vanca, *art. cit.*, p. 67.

⁵⁸ John Meyendorff, *op. cit.*, p. 53.

⁵⁹ *Idem*.

⁶⁰ Petru Pruteanu, *art. cit.*, p. 41.

Concluzii

Finis coronat opus.

„*Taina aceasta mare este*” (Efeseni 5, 32) - la fel cum aminteam în cuprinsul lucrării cuvintele Sfântului Apostol Pavel, prin care ne arată măreția *căsătoriei* care - prin însuși participarea Mântuitorului - este ridicată la cel mai înalt nivel, acela de *Taină*. Ajunsă pe această „culme”, *căsătoria* urmărește desăvârșirea celui *singur trup* format din bărbat și femeie ce s-au unit în *Taina Nunții* și în Dumnezeu.

Datorită contextului social, în decursul istoriei rânduiala *Tainei Căsătoriei* a suferit anumite modificări iar, cea mai reprezentativă dintre ele rămâne *neîmpărtășirea mirilor*, practică - spunem noi - care ar trebui reintrodusă în Biserică, deoarece această unire într-un *singur trup* are loc tot în Hristos, Mirele Cel Ceresc.

În ce privește *disputa tetragamică* putem afirma aici, că acest conflict a avut - deși neintenționat - un rol important în clarificarea legislației bisericești cu privire la căsătorie. De fapt, urmarea acestui conflict avea să fie favorabilă celor ce își doreau să se căsătorească pentru a doua sau a treia oară, știindu-se faptul că împăratul Leon în *Novelele* sale condamna aceste căsătorii succesive. Astfel, după acest conflict, pentru creștini a fost admisă cea de-a doua și cea de-a treia nuntă iar cea de-a patra a fost interzisă.

Cu toate că unii sfinți (ca de ex.: Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur, etc.) de la început au tolerat recăsătorirea creștinilor, iar alții nu au fost de acord deloc cu această idee (ex.: Sf. Teodor Studitul), legislația bisericească - deși a doua căsătorie nu este în concordanță cu normele creștine - a înțeles *slăbiciunile* omenești, venind în ajutorul creștinilor și acceptând *recăsătorirea* ca o realitate socială. Acum, ce îi drept că nu trebuie înțeleasă greșit sau, nu trebuie profitat de această *îngăduință* a Bisericii, ci trebuie privită la fel cum spuneam și în lucrare *doar ca o soluție de ultimă instanță*.

În ce privește rânduiala slujbei celei *de-a doua căsătorii*, în urma studiului putem afirma că nu este la fel cu cea a *căsătoriei* în sine, aceasta având un caracter *penitențial*.

Pentru a formula o concluzie generală a lucrării, ne folosim de întrebarea - *Mai putem considera Taină această căsătorie pentru a doua oară?* - precizând că aceasta nu mai prezintă un caracter *tainic* fiind doar rodul unei *iconomii*, o îngăduință, o înțelegere față de slăbiciunile lumești.